

Šumava a Podyjí

- 30 let národních parků v ohlédnutí ředitelů

Tomáš Rothröckl a Pavel Hubený

Před třemi desítkami let vznikly dva zdánlivě geograficky nesourodé světy. Až časem se ukázalo, že mají mnoho společného. Oba parky totiž zachycují ekosystémy na výškovém gradientu typickém pro celou republiku. Podyjí začíná v nadmořské výšce 220 m a dosahuje na 536 m, nejnižší poloha Národního parku Šumava

leží ve výšce 560 m a stoupá až do 1378 m. V chladných roklinách v údolí Dyje žijí organismy, které obývají i vrcholy Šumavy. Třeba střevlík zlatolesklý nebo čáp černý. I v sutích Podyjí najdeme malé přirozené smrčiny a na stráních bučiny tak podobné těm na šumavské Smrčině.

Pavel Hubený a Tomáš Rothröckl, ředitelé NP Šumava a NP Podyjí. Foto Jan Dvořák

Znovuzrozené Podyjí (ohlédnutí Tomášovo)

Podobně jako Šumava i Podyjí bylo v poválečných letech územím při hranici se „západním“ evropským státem, které mělo specifický ochranný režim daný železnou oponou. Územím, kde byl utlumen život, které částečně osídlili noví obyvatelé, kde byly zpřetrhány sociální vazby a zcela vygumovány vztahy s našimi sousedy na opačné straně státní hranice.

Míra hospodářského využívání území byla v poválečných letech dlouhodobě po všech stránkách výrazně menší než před válkou. Tvář krajiny doznala proto po více než půlstoletí viditelných změn. Byl to přirozený dopad proměn života společnosti, nástupu socialistického „poručíme větru dešti“, místy bezohledného drancování především kulturní krajiny a místy účelové fatální nečinnosti těch, kteří ani

neuměli racionálně hospodařit v krajině, ač za to byli zodpovědní.

Ale i v těchto podmínkách byly odborníkům známy hodnoty daného území, podobně jako jeho krásy obdivovali místní znalci a pamětníci. V roce 1980 zde vznikla chráněná krajinná oblast Podyjí díky návrhu lesníka Jaroslava Krejčího a botaničky Matyldy Jatiové, tedy pracovníků státní ochrany přírody. A vlastně ani nevadilo, že to bylo o 17 let později, než byla vyhlášena CHKO Šumava. Důležité bylo, že se krajina části říčního údolí mezi Znojmem a Vranovem nad Dyjí, která byla relativně nenarušená většími civilizačními zásahy, dostala pod zákonnou ochranu státu. Tento moment byl východiskem k soustavnějšímu poznávání přírodních hodnot území, které bylo do té doby probádáno jen sporadicky.

Osmdesátá léta umožnila prvotní výzkum území, který ve svých výstupech přinesl myšlenku zřízení národního parku. Zlomový rok 1989 byl rokem navázání pracovních kontaktů s rakouskou stranou a sjednocení strategie společné perspektivy – vytvoření bilaterálních národních parků Podyjí a Thayatal. Tehdejší postoje politiků v porevolučním kvasu umožnily rychlé přípravné práce, které vyústily v roce 1991 ve zřízení nových národních parků Šumava a Podyjí. Oba měly své územní základy v dříve existujících chráněných krajinných oblastech. To byla velká výhoda, nestavělo

se „na zelené louce“ a na vznikajících správách byl kvalifikovaný a zkušený personál, který se stal základem budoucích správ národních parků.

Naprosto zásadním předpokladem dalšího fungování nových parků byl vznikající resort životního prostředí vedený prvními ministry Moldanem a Dejmalem, osobnostmi, o kterých nikdo nepochyboval, který že to vlastně resort řídí. MŽP tehdy připravilo velmi kvalitní předlohu nového zákona o ochraně přírody a krajiny, všem dobře známou (a některými nenáviděnou) „stočtrnáctku“, tedy zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Kromě jasně definovaných a zakotvených kategorií zvláště chráněných území, tedy i národních parků, zde byly stanoveny jejich ochranné podmínky. Dalším klíčovým milníkem bylo v revoluční mluvě řečeno „převzetí moci“. Zákon jasně

NP Podyjí, krajina v okolí Nového Hrádku. Foto Tomáš Rothröckl

NP Podyjí, údolí Dyje nad Devíti mlýny. Foto Tomáš Rothröckl

stanovil, že „hospodaření“ v lesích národních parků přeberou jejich správy od podniků státních lesů. Při mém pohledu zpět toto považuji za jeden z nejzásadnějších momentů, který vůbec umožnil specifické přístupy k zajištění ochrannářského managementu. Druhou nejpodstatnější věcí bylo, že správa národního parku převzala klíčové kompetence ve výkonu speciální státní správy. Z dnešního pohledu je smutnou skutečností, že se vážně uvažuje o odebrání v pravém smyslu slova pro parky životně důležitých pravomocí na úseku stavebních a územně plánovacích činností v souvislosti s právě projednávaným „novým“ stavebním zákonem. Z mého osobního pohledu hrozí trapný a nepatřičný návrat do Husákovy temna a byl by to ten nejhorší možný dárek k třicátinám obou národních parků. Již v roce 1994 byl schválen první strategický dokument – Plán péče o Národní park Podyjí a jeho ochranné pásmo, který jasně zakotvil dlouhodobé směřování péče o naše chráněné území. Jeho linie a myšlenkový základ přecházejí do navazujících dokumentů, včetně nové zonace a připravovaných Zásad péče o národní park. Tato konzistentní strategie byla a je pro spravování území podstatná.

Ta třicetiletá cesta není sice absolutně rovná jako Route 66, ale není ani klikatá jako pěšina na některý ze šumavských vrcholů. Milníků lze popisovat v onom třicetiletém životě Podyjí jistě mnohem více. Ty důležité jsem zmínil. Spolu s kvalitními lidmi z týmu naší organizace a permanentní součinností s rakouskými sousedy to jsou kořeny stromu, který je tak pevný, že jej vichřice nevyvrátí, a tak krásný, že si jej nikdo nedovolí pokácet.

Rozháraná Šumava (ohlédnutí Pavlovo)

Na Šumavě národní park vznikl v bolestech. Mnoho snů, mnoho vizí. Návrhy národního parku byly v roce 1990 velmi rozdílné. Od malého národního parku někde při hranici s Národním parkem Bavorský les a zbytkem Šumavy jako rekreační oblastí po obrovské území, které by zahrnovalo ještě Boubínsko a Královský hvozď a mělo téměř 100 000 ha. Mnoho vizí – mnoho vášní. A do toho kůrovce dokazující, že do divoké

přírody patří. A počínající výměna jedné generace lesa za druhou. Je potřeba upřímně konstatovat, že na začátku šumavského národního parku s rozlohou 680 km² bylo počítáno s divočinou na necelých 6%. Měla se rozšířit, možná na maximálně 15%. Ale bylo tu mnoho oponentů, kteří tvrdili, že ani na to nejsou ekosystémy připravené. Že jsou tu smrkové kulturní smrčiny, které bude nutné přetvořit na smíšené lesy. Jako by se zapomnělo na už dávno publikovaná poznání, že šumavské pralesy byly dominantně smrkové a že takové budou nepochybně i v budoucnu. A tak jsme nakonec startovali s divokou přírodou na 13%, do které jsme stejně nakonec zasáhli asanacemi kůrovcem napadených smrků v roce 1999...

Teprve orkán Kyrill mnohé změnil. Polomy byly tak rozsáhlé, že kdybychom je měli vytěžit podle pravidel lesního zákona, zničili bychom čtvrtinu ekosystémů národního parku. A také biotopů soustavy Natura 2000. Zrodilo se velké území ponechané samovolnému vývoji, přesněji – bez těžby kůrovcem napadených smrků. Sázeli jsme tu ale malé stromky a také jsme tady lovili. Obsáhlo téměř čtvrtinu rozlohy národního parku... Ale k čertu s procenty! Ta realitu velmi zkreslují. Fakticky tu bylo mnohem

NP Šumava, typické ostrovy smíšených pralesovitých zbytků na Smrčině. Foto Pavel Hubený

více ploch ponechaných bez hospodaření. Všechny mladé porosty, lesy a mokřady vzniklé na opuštěné zemědělské půdě. Možná další 3%, možná 6% rozlohy území.

Kůrovcová gradace po orkánu byla očekávaná. Strategie, jak zabránit jejímu šíření mimo území ponechané bez zásahu, vypracovaná a naplňovaná. Přesto politické vření kolem smyslu národního parku zřejmě dosáhlo vrcholu. Vše měl rozhodnout zvláštní zákon o Národním parku Šumava, jehož hlavní myšlenkou bylo znemožnit další opakování gradací kůrovce a uložit Správě udržovat přírodní procesy na hodně krátké uzdě. Tehdy jsem pozoroval dění ze závětrí CHKO Šumava. I tady gradoval kůrovce, i tady úřadoval orkán, ale přesto tam bylo klidněji. Pohoda mi skončila teprve nedávno, na druhou stranu jsem ale vstoupil do nové doby, do jiné Šumavy. Především: ukázalo se, že lidí obdivujících přírodní procesy je mnohem více, než se do té doby myslelo. Navíc kůrovcová gradace v celé střední Evropě dokázala, že generace lesa se střídají nejen v národních parcích a že jsou situace, kdy ani lesní zákon, ani agilní a zodpovědný lesník kůrovce nezastaví. Ale hlavně: les sám dokázal, že jako ekosystém trvá dál a že je schopen

NP Šumava, údolí pod Luzným od Březniku, první velká plocha lesa ponechaná přírodním procesům. Foto Pavel Hubený

nabýt stavu podobného pralesu bez jakékoli pomoci člověka.

To vše se odrazilo v celé společnosti. Zákon o Národním parku Šumava je minulostí, místo něj tu máme novelizovaný zákon z roku 2017, který konečně říká, že na většině území národních parků má být divoká příroda.

Šumava se tedy po dlouhé době vydala stejnou cestou, jakou už 50 let kráčí sousední Národní park Bavorský les. Příroda na hranicích se stala „jedinou propojenou divočinou“, jejíž rozloha postupně poroste. Z hlubin zapomenutých roklí se vynořily houby a s nimi brouci považovaní už celé staletí za vyhynulé. Vrátil se bobr, rys, vlk. V lesích můžete potkat drzou a nebojácí sovu puštíka bělavého a v mokřinách slatí vás překvapí troubení jeřábů... A tak nakonec i já jsem zažil pocitu naplnění onoho dávného a zdánlivě nedosažitelného snu.

Příroda za to stojí (ohlédnutí společné)

Kromě kratších odskočení si do jiných pracovních pozic v ochraně přírody jsme oba zůstali věrni své krajině, kde prožíváme svou celoživotní pracovní dráhu. Cestu mnohdy nelehkou, cestu, která je však provázena neokázalou radostí ze spolupráce s milými kolegy a uspokojením z drobných věcí, které se povedou. To vše s vědomím, že jsme oba pevně přesvědčeni o moudrosti a neomylnosti matky přírody, ale zároveň neignorujeme moudrost lidí.

V následných číslech mateřského časopisu našeho oboru se budeme věnovat oběma národním parkům více. Slibujeme, že to budou již příspěvky ryze odborné. Věříme, že ona ohlédnutí připomenou i kolegům z branže nejen ta prostá jubilea, ale především to, že Podyjí i Šumava jsou chráněná území,

kteří mají mnoho společného. Dějinný zvrat v roce 1989 umožnil vznik obou národních parků na státní hranici i navázání skutečné spolupráce se sousedními národními parky Thayatal a Bavorský les. Umožnil zajistit komplexní ochranu přírodních a kulturních hodnot v předtím opomíjených místech a často zapomenutých oblastech. Umožnil aktivní ochranu rozmanité přírody i dějů, které v ní spontánně probíhají.

Jsme si vědomi, že tento článek není typickou látkou pro odborný časopis. Ale v každém oboru pracují „pouze“ lidé a i my dva si můžeme dovolit malá osobní ohlédnutí položená do prosté lidské roviny vnímání světa, toho, co děláme a o čem jsme přesvědčeni. Jsme životu vděční, že jsme mohli a stále můžeme být u toho, umožnit lidem zažít představení onoho „národního divadla nespoutané přírody“.